

Motion till riksdagen 2024/25:1904

av **Gudrun Nordborg m.fl. (V)**

Åtgärder mot organiserad brottslighet

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	1
3	Inledning	2
4	Stoppa kriminella företag i välfärdssektorn	4
5	Stoppa bedrägerierna.....	7
6	Grov organiserad kriminalitet och utnyttjande av människor i pornografi och prostitution.....	10
7	Återförstatliga rättsväsendets fastigheter	11
8	Nationella riktlinjer för avhopparverksamhet för kriminella.....	13
9	Avhopparverksamhet för våldsbejakande extremister	15

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en treårig stopplag för nyetablering av företag i sektorerna vård, skola och omsorg i syfte att städa ut kriminella verksamheter och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en utredning som ser över möjligheterna att lägga ett större ansvar på

betaltjänstleverantörer för att stoppa bedrägerier, stärka säkerheten samt ersätta brottsoffren och tillkännager detta för regeringen.

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheterna att lägga ett större ansvar på e-marknadsplatserna för att se till att bedrägerier inte begås där och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att kartlägga den svenska sexhandelns och porrindustrins kopplingar till organiserad brottslighet samt ta fram åtgärder som minskar verksamheten och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att kartlägga hur stor andel av rättsväsendets fastigheter som ägs av privata bolag och hur många av dessa som har kopplingar till grov kriminalitet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att återförstatliga alla fastigheter som polishus, häkten, domstolar och anstalter i syfte att bl.a. stoppa kriminella från att göra vinster på sådan verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att ta fram nationella riktlinjer för avhopparverksamhet för kriminella och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Center mot våldsbejakande extremism i uppdrag att ta fram ett program för avhopparverksamhet för personer som vill lämna våldsbejakande extremistmiljöer utan att ha koppling till kriminalitet och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Det räcker inte att bara höja straffen för en rad olika brott för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Trots de senaste årens stora resurstillskott till polisen och Kriminalvården, höjningar av flera straff och ökad användning av hemliga tvångsmedel så har dessvärre gängrelaterade brott och skjutningar blivit ett återkommande inslag i flera delar av landet. Mycket mer fokus måste i stället riktas mot att förhindra rekryteringen av barn och unga till gängkriminalitet. Regeringen måste omgående ta ett

helhetsgrepp på problematiken med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet. Dessvärre låter högerpartierna i stället ofta känslor, tyckande och ren populism ligga till grund för rättspolitiska åtgärder. Men för att verkligen minska den grova kriminaliteten och stärka människors trygghet i politiskt eftersatta områden krävs, i stället för längre och hårdare straff, visitationszoner, preventiva vistelseförbud, anonyma vittnen och mer hemliga tvångsmedel som riktas mot människor utan brottsmisstanke, en gemensam politisk vilja för att minska klassklyftorna i samhället. Tyvärr bygger högerregeringens förslag för att bekämpa brottsligheten i Tidöavtalet på Sverigedemokraternas repressiva politik. Men de föreslagna åtgärderna om avskaffad villkorlig frigivning, längre straff, förvaringsstraff, sänkt straffmyndighetsålder och särskilda ungdomsfängelser kommer inte att leda till minskad kriminalitet. Åtgärderna riskerar tvärtom att bli kontraproduktiva.

Det brottsförebyggande arbetet börjar med en väl utbyggd välfärd för alla, även i politiskt eftersatta områden. Om skolan, fritidsaktiviteter och samhället i övrigt fungerar väl så minskar möjligheterna att rekrytera barn och ungdomar in i kriminalitet. Stora satsningar behöver göras på skola och fritidsverksamheter, likaså på socialtjänsten. Barn och ungdomar måste få möjligheter till kommunalt stödda fritidsaktiviteter, skolan måste få bättre resurser för att stödja elever som behöver det för att klara betygen och socialtjänsten behöver förstärkas med tillräckliga resurser och kunskap för att arbeta både förebyggande och med barnskydd. Även civilsamhällets organisationer måste involveras i detta breda samarbete.

Det handlar även om insatser på kort sikt, som att sprida Sluta skjut-projektet till hela landet och att satsa på åtgärder som skapar trygghet i områden som särskilt drabbats av grov kriminalitet. Vänsterpartiet har också sedan flera år tillbaka föreslagit en nationell haverikommission mot skjutningarna och en nationell avhopparverksamhet för kriminella. Insmugglingen av narkotika och illegala vapen måste stoppas redan vid landets gränser för att underminera gängens svarta ekonomi. Vi vill satsa på polisens tullverksamhet för att öka möjligheterna att stoppa narkotika, vapen och sprängmedel redan vid landets gränser. Vi föreslår en ökning av anslaget med 50 miljoner kronor för detta ändamål 2025 (mot. 2024/25:V626 utgiftsområde 4). Vi föreslår även att regeringen tar initiativ till trygghetszoner i stället för visitationszoner. I en trygghetszon kan förslagsvis skolor, socialtjänst, polis och andra myndigheter och civila organisationer få extra resurser under en längre period. Syftet skulle vara att stärka det brottsförebyggande arbetet genom bl.a. ökad närvaro och ett ökat socialt engagemang

för att bygga lokalt förtroende tillsammans med och för människorna i området. Satsningen skulle t.ex. kunna ge de berörda instanserna möjlighet att anställa särskilda trygghetssamordnare som arbetar tillsammans i trygghetsteam för att stärka området. Satsningen skulle också kunna användas till att ordna aktiviteter för ungdomar. Tillsammans med andra budgetsatsningar t.ex. på skolan och socialtjänsten hävdar vi med stöd i forskning och beprövad erfarenhet att detta skulle göra verklig skillnad. Läs mer om förslaget i motionen Kris i rättsväsendet (mot. 2024/25:V622). Vi satsar 500 miljoner kronor på trygghetszoner för 2025 (mot. 2024/25:V626 utgiftsområde 4).

För att strypa den organiserade brottslighetens ekonomi krävs dock fler åtgärder. Den organiserade brottsligheten finner hela tiden nya vägar och nya metoder för att existera. Överallt där möjlighet finns att tjäna pengar finns det risk att personer genom att använda sig av legala verksamheter agerar i kriminellt syfte. En sådan arena är den privata välfärdsmarknaden. Den av regeringen förda politiken kommer dessvärre aldrig att bygga ett tryggare samhälle. I stället leder regeringens förslag på en rad områden sammantaget till djupare klyftor mellan människor, ökad segregation och diskriminering, fler fattiga, ökat antal vräkt barnfamiljer, mer otrygghet och fler eftersatta bostadsområden. Det blir en ond spiral där regeringen svarar med ännu fler repressiva åtgärder som inte heller de kommer erbjuda lösningar på problemen. Här nedan presenterar vi några av våra förslag som särskilt rör den grova organiserade brottsligheten. I motion 2024/25:V622 finns fler förslag som rör bl.a. polisen och kriminalvården. I motion 2024/25:V621 skriver vi om åtgärder för att bekämpa mäns våld mot kvinnor och barn.

4 Stoppa kriminella företag i välfärdssektorn

Vänsterpartiet vill ha en generell och stark välfärd som är till för alla. Det är med en stark välfärd samhället kan förebygga brottslighet, skapa en bra skola och sjukvård och ge förutsättningar för alla att leva ett liv i trygghet och med framtidshopp. Därför är det viktigt att välfärden är välorganiserad, demokratiskt styrd och rättssäker.

Välfärdssamhället ska omfördela resurser från rik till fattig, mellan olika faser i livet och olika delar av Sverige. Vi prioriterar människors behov framför privata vinstintressen. Offentliga medel ska därför användas till just den verksamhet de är avsedda för.

Välfärden har under en lång tid genomgått stora förändringar genom de omfattande privatiseringar som genomförts. Under 1990-talet genomfördes förändringar av de nationella regelverken samt förändringar i kommuners och regioners organisationer i syfte att underlätta för privata aktörer inom välfärdsområdena. Kritiken mot ökande kostnader inom offentlig sektor ledde till införandet av en ny styrningsfilosofi, hämtad från industrin, kallad New Public Management (NPM). Från att i huvudsak drivas i egen regi öppnades välfärden upp för privata marknadsintressen. Sedan dess har ytterligare förändringar gjorts och antalet privata aktörer inom välfärdsområdena har ökat kraftigt. Under denna tid har marknaden trängt djupt in i sjukvården och äldreomsorgen på ett sätt som inneburit en ineffektiv och ojämlig resursfördelning.

I dag finns ett mycket stort antal offentligt finansierade privata aktörer inom de flesta välfärdsområden och offentlig upphandling har en stor påverkan på samhällsekonomin. Staten, regionerna och kommunerna köper allt från kontorsmaterial, idrottsarenor och konsulttjänster till sjukvård och omsorg. Det finns bra förutsättningar att skapa goda affärer och samtidigt bidra till en hållbar utveckling och säkra en god konkurrens på marknaden. De storskaliga privatiseringarna har dock också gjort välfärden mer sårbar och till en måltavla för oseriösa företagare och ekonomisk brottslighet. Privata företag och oseriösa aktörer som utnyttjar offentligt finansierad välfärd är i sig inget nytt. Vänsterpartiet har kritiserat denna utveckling under lång tid.

Utmärkande för de välfärdskriminella är att de drar nytta av regler som helt och hållet är ett resultat av välfärdspolitiska reformer. Det handlar om ett storskaligt svindleri med skattepengar som drabbar oss alla. I praktiken innebär välfärdsbrottens skador, både ekonomiskt och framför allt i tilliten till välfärdssystemet, att dörren kan öppnas för kraftiga förändringar och försämringar av välfärden. En försämrad välfärd slår hårdast mot dem som är sämst lottade. För Vänsterpartiet är det viktigt att dagens välfärdssystem inte urholkas än mer, utan att det i stället förstärks. Att stoppa höga vinstuttag i välfärden är en viktig del i detta. Att förebygga, motverka och beivra välfärdsbrotten en annan.

Välfärdssystemet är nu under attack av kriminella gäng som gör vinster på våra gemensamma skattepengar genom välfärdsföretagande. Det handlar om privata företag som drivs av kriminella gäng och som sköter t.ex. vårdcentraler, vaccinationsmottagningar och HVB-hem. Det är ett sätt att både ta ut vinst på skattepengar och tvätta pengar från den kriminella verksamheten. Att den organiserade brottsligheten har letat sig in i vår gemensamma välfärd innebär miljardförluster och

hotar vår allra mest omedelbara säkerhet och hälsa när vi t.ex. går till vårdcentralen. Det innebär även ett hot mot andra seriösa verksamheter och företag. I förlängningen hotas hela välfärdssystemet, rättssäkerheten och demokratin i Sverige. Människor måste kunna känna trygghet i den vardagliga kontakten med välfärden och lita på dess utförare. Vi måste därför städa ut rötan i den svenska välfärden.

För att komma till rätta med problemen har Vänsterpartiet sedan tidigare politik för att vinster ska förbjudas i välfärden, att Lagen om valfrihetssystem (LOV) och företags fria etableringsrätt inom vård och omsorg ska avskaffas, att privata sjukvårdsförsäkringar inom offentlig verksamhet ska förbjudas och att offentlighetsprincipen ska gälla alla aktörer som utför offentligt finansierad välfärd.

Men den mest akuta åtgärden som måste komma på plats är att helt stoppa möjligheten för kriminella gäng att starta välfärdsverksamheter. Vänsterpartiet vill därför införa en stopplag av privata företags nyetablering inom välfärden för att försäkra att kriminella gäng inte startar fler verksamheter. Stopplagen syftar till att privata företag inte ska kunna starta nya välfärdsverksamheter. I och med problemets omfattning bedömer Vänsterpartiet att stopplagen ska gälla i tre år för att brottsbekämpande myndigheter ska ha tid att upptäcka, förbjuda och lagföra kriminella gäng som mottar skattemedel för att bedriva verksamheter inom välfärden. Det är den mest effektiva brottsförebyggande åtgärden som försäkrar att inga nya vårdcentraler eller andra välfärdsverksamheter kan startas av kriminella.

För att kunna rota ut de kriminella som trots allt redan letat sig in i välfärden bör förslagsvis en ny specialenhet på Ekobrottsmyndigheten inrättas i syfte att utreda privata företag som bedriver välfärdsverksamheter för att kunna upptäcka, förbjuda och lagföra välfärdsbrottslighet. Det arbetet ska ske i samverkan med Polisen och Åklagarmyndigheten som ska bistå i lagföringsprocessen, och i samverkan med Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) som ska dra tillbaka tillstånd från kriminella. Arbetet på den nya specialenheten ska främst rikta sig mot att granska bokföring av företag inom välfärden som kan misstänkas bedrivas av kriminella. Det krävs att experter på myndigheten gör ett genomgripande arbete som spänner över välfärdens olika områden. Det gäller exempelvis vårdcentraler, vaccinationsmottagningar, personlig assistans, HVB-hem och andra verksamheter där problemet anses vara som allvarligast. Välfärdsbrott är stora ärenden, ibland med flera bolag, flera företrädare, och många andra inblandade personer. Ekobrottsmyndigheten bedömer att mer resurser hade

lett till att fler kan upptäckas och lagföras.¹ Erfarenheterna från specialenheten kan också bidra till att myndigheten blir allt mer uppdaterad i sin informationsspridning till tjänstepersoner som arbetar med upphandling för att öka vaksamheten mot de olika risker som de kriminella aktörerna skapar. Vänsterpartiet bedömer att Ekobrottsmyndigheten därför bör tillskjutas 30 miljoner kronor årligen för att kunna bemanna den nya specialenheten med ca 30 personer (mot. 2024/25:V626, utgiftsområde 4). Arbetet ska åtminstone pågå i de tre år som stopplagen gäller.

Regeringen bör snarast ta initiativ till en treårig stopplag för nyetablering av företag i sektorerna vård, skola och omsorg i syfte att städa ut kriminella verksamheter. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Stoppa bedrägerierna

Bedrägerier är ett av de vanligaste brotten som drabbar privatpersoner i Sverige. 2023 anmäldes 235 665 bedrägerier, att jämföra med 50 000 år 2000. Ett stort mörkertal kommer dessutom aldrig till polisens kännedom. Brottsvinstsumman för 2023 ligger på drygt 708 miljoner kronor vilket är 14 procent högre än 2022. Bara 3 procent av de anmälda bedrägerierna blir uppklarade. 59 procent av vuxna internetanvändare uppger att de utsatts för bedrägeriförsök på nätet under 2022. Brottsoffren är i alla åldrar och från olika delar av landet. Äldre och personer med funktionsvariationer är extra sårbara. Konsekvenserna för brottsoffren blir förstörd privatekonomi, nedlagda företag, depression, ångest och skuld känslor.

Bedrägerierna hänger ofta samman med annan grov organiserad brottslighet. Brottsvinsterna går till kriminella nätverk och används t.ex. till narkotika, vapen och lyxartiklar. Brotten kan ha olika former som kreditkortsbedrägeri, dataintrång, romansbedrägeri, ID-kapning eller s.k. phishing där bedragaren tar reda på bankrelaterad information via olika metoder, t.ex. genom ett mejl med länk där brottsoffret ombeds fylla i person- eller kortuppgifter. Bedrägerier begås också via e-marknadsplatser som Blocket, Tradera och Facebook Marketplace där brottsoffret betalar för en vara som inte finns och säljaren ”försvinner.” Investeringsbedrägerier startar ofta med annonser om investering i kryptovalutor på digitala plattformar. Den gemensamma nämnaren för dessa brott är att Internet används systematiskt som brottsverktyg och att bedrägerierna ofta är internationella.

¹ Förmedlades muntligt under möte med Ekobrottsmyndigheten våren 2023.

Europol, EU:s brottsbekämpande organ, har tillsammans med bl.a. EU-kommissionen och EU-medlemsstaterna med en gemensam Task Force (EUCTF) och European Cybercrime Centre (EC3) som arbetar mot cyberbrott. Europol samordnar och hjälper nationell polis, ger tekniskt stöd och bidrar med eget utredningsarbete. Eurojust, EU:s byrå för straffrättsligt samarbete, där nationella rättsliga myndigheter samarbetar med varandra för att bekämpa grov organiserad gränsöverskridande brottslighet bedriver också ett arbete mot bedrägerier. I Sverige finns polisens nationella bedrägericentrum. Det är vanligt att bedragarna arbetar i flera länder och de är ibland baserade utanför EU. Vänsterpartiet vill därför se ett starkare internationellt samarbete mot bedrägerier.

Bestämmelser om bankernas skyldigheter att motverka och hantera bedrägerier på betalningsmarknaden finns i lagen om betaltjänster, som genomför ett EU-direktiv. Det är Finansinspektionen som utövar tillsyn över att bankerna följer bestämmelserna. Numera ställs krav på tvåfaktorsautentisering, dvs. att godkännande av transaktioner ska ske i två steg. Det finns även krav på att en bank ska ha ett system för att hantera operativa risker som är förknippade med bankens produkter och tjänster. Konsumenter har som huvudregel också rätt att få sitt konto återställt vid bedrägerier. Om ett bedrägeri har genomförts p.g.a. att konsumenten har varit grovt vårdslös ska hen ansvara för beloppet, dock maximalt 12 000 kronor, enligt Högsta domstolens rekommendation. Den svenska ordningen är mer generös än EU-direktivet, som utgår från att kontohavaren ansvarar för hela beloppet vid grov oaktsamhet. Om konsumenten handlar särskilt klandervärt ska hen ansvara för hela beloppet. Gränsdragningen mellan grov vårdslöshet och särskilt klandervärt är en fråga för rättstillämpningen.

I dag fungerar tyvärr inte skyddet för konsumenterna som tänkt utan ansvaret för bedrägerier läggs ofta på brottsoffren. Trots HD:s rekommendation från 2022² nekas fyra av fem brottsoffer någon form av ersättning från bankerna med motiveringen att brottsoffren agerat ”särskilt klandervärt” eftersom de har godkänt överföringar genom mobilt bank-id. När den bristande säkerheten inte kostar något för bankerna blir konsekvensen fler bedrägerier.

Regeringen gav i oktober 2023 Finansinspektionen (FI) i uppdrag att redovisa hur inspektionen bedriver tillsyn över hur bankerna tillämpar bestämmelserna om motverkande av bedrägerier i lagen om betaltjänster. FI konstaterar i sin rapport att problemet med bedrägerier i samband med någon typ av betaltjänst har ökat. Under

² Högsta domstolen, Mål: T 4623-21.

andra halvåret 2023 uppgick sådana bedrägerier till de hittills högst uppmätta nivåerna, 1,1 miljarder kronor, vilket är ungefär tre gånger så mycket som rapporteringen för andra halvåret 2020. Bedrägeri genom kontoöverföringar står för 85 procent av beloppen. Bättre säkerhetsfunktioner hos betaltjänstleverantörerna gör att bedragarna inriktar sig på att manipulera konsumenterna, snarare än att utnyttja säkerhetsbrister i betaltjänsterna. Statistiken visar att bedrägerier genom s.k. social manipulation har ökat mest och att de står för den största delen av de belopp som bedragarna lurar till sig. Om en konsument genom social manipulation har förmåtts till att självmant genomföra en s.k. behörig transaktion, får konsumenten ofta ingen ersättning. Majoriteten av förlusterna som uppstår genom bedrägerier bärs därför i dagsläget av konsumenter. Betaltjänstleverantörerna gör enligt FI mycket för att motverka att betaltjänster används för bedrägerier, men eftersom problemet växer behöver mer göras. FI bedömer bl.a. att betaltjänstleverantörerna behöver utveckla sina produkter och tjänster för att öka säkerheten och därigenom bättre skydda kunderna. Bankerna presenterade nyligen via Bankföreningen åtgärder för att öka säkerheten och stärka kundskyddet, vilket FI välkomnar. FI bedömer att det även finns skäl att genom lagstiftning skärpa kraven på betaltjänstleverantörer. Inom EU pågår förhandlingar om ett reformerat betaltjänstregelverk. I förslaget finns flera åtgärder som syftar till att bekämpa bedrägerier vid social manipulation. FI bedömer att dessa förslag skulle bidra till förbättringar, t.ex. genom ökade krav på transaktionsövervakning.³

De flesta stora e-marknadsplatser har lösningar för säkra betalningar och frakt för att skydda konsumenter. Vissa erbjuder mot en kostnad köparskydd som innebär att köparen kan få tillbaka pengarna om säljaren inte fullföljer affären efter betalning eller om varan inte stämmer överens med beskrivningen. Men marknadsplatserna har inget juridiskt ansvar för att bedragare utnyttjar deras tjänster för att begå brott. Vänsterpartiet anser att det är rimligt att större krav ställs på marknadsplatserna för att se till att bedragare inte kan använda deras tjänster.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över möjligheterna att lägga ett större ansvar på betaltjänstleverantörer för att stoppa bedrägerier, stärka säkerheten och ersätta brottsoffren. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över möjligheterna att lägga ett större ansvar på e-marknadsplatserna för att se till att bedrägerier inte begås där. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

³ Finansinspektionen. Motverkande av bedrägerier i betaltjänster. Rapport 31 maj 2024.

6 Grov organiserad kriminalitet och utnyttjande av människor i pornografi och prostitution

Såväl sexhandeln som porrindustrin har kopplingar till annan grov kriminalitet. I Sverige har det under de senaste årtiondena genomförts ett antal utredningar, studier och kartläggningar av olika aspekter av verksamheter som kan antas vara en del av den internationella prostitutionsindustrin. Dock saknas det en kvalitativ, djupgående och rikstäckande undersökning av sambanden mellan det ekonomiska värdet av prostitutions- och pornografiverksamheterna, det ekonomiska flödet inom eller från Sverige och aktörernas eventuella kopplingar till organiserad brottslighet nationellt eller internationellt.

Polismyndigheten anser därför att en forskningsstudie av den svenska sexhandelns kopplingar till organiserad brottslighet bör genomföras. Forskningsstudien bör kartlägga ägandestrukturer, verkliga huvudmän och andra aktörer inom de svenska prostitutionsverksamheterna och pornografibranschen som sex-, massage- och porrklubbar, organisatörer av ”sexturism”-resor, förmedling av personer i prostitution på internet, via mobilappar, på chattlinjer, genom telefonsexlinjer, på kasinon och andra legala spelverksamheter samt pornografiproducenter och förmedlare i Sverige. En sådan studie bör fokusera på former, omfattning, utveckling samt ekonomiska flöden inom de svenska prostitutionsverksamheterna och inom pornografibranschen samt på deras eventuella kopplingar till och samarbete med individer och organiserade brottsnätverk i Sverige och andra länder. Även livsvillkoren för de personer som involveras i pornografiproduktion bör kartläggas.⁴

Den förra regeringen tillsatte i juni 2022 en utredning om skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi. Utredningen SOU 2023:98 föreslår bl.a. utveckling av kunskapsstöd och en sammanhållen kedja av insatser utifrån individuella behov och att vuxna och barn bör få hjälp med att få pornografiskt material borttaget från plattformar på internet. Vidare föreslås att kommuner och regioner bör få stöd att utveckla arbetet med att förebygga sexuellt utnyttjande i pornografiska syften och kunna erbjuda skydd, stöd och vård. Vänsterpartiet anser att utredningens förslag är lovvärda men saknar en kartläggning av kopplingen mellan sexindustrin och den grova organiserade brottsligheten.

Regeringen bör ta initiativ till att kartlägga den svenska sexhandelns och porrindustrins kopplingar till organiserad brottslighet samt ta fram åtgärder som

⁴ Polismyndigheten, Lägesrapport 20, Människohandel för sexuella och andra ändamål, 2018.

minskar verksamheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Återförstatliga rättsväsendets fastigheter

Många av rättsväsendets fastigheter ägs av Specialfastigheter, ett fastighetsbolag som ägs av svenska staten. Specialfastigheter äger, utvecklar och förvaltar bl.a. kriminalvårdsanstalter, ungdomshem, domstolsbyggnader och polisfastigheter. Det är speciella verksamheter som ofta utgör viktiga samhällsfunktioner och som ställer höga krav, framför allt på säkerhet. Men det finns också privata fastighetsägare som rättsväsendet hyr lokaler av. Att allt fler personer döms till fängelse under längre perioder innebär därför att vissa företag kan göra vinster på kriminalvård. Under de kommande åren väntas det öppna flera privatägda fängelser och häkten runtom i Sverige. Det privata fastighetsbolaget Intea bygger t.ex. ett nytt häkte i Kristianstad. Inflyttning är beräknad till halvårsskiftet 2024 och hyresavtalet med Kriminalvården löper över 25 år. Största ägare i Intea är Svenska Handelsbankens Pensionsstiftelse, grundarna Christian Haglund och Henrik Lindekrantz samt Saabs och Volvos pensionsstiftelser. Intea grundades 2015 och är inriktat på långsiktigt aktivt ägande av social infrastruktur. Fastighetsbeståndet består av fastigheter och projekt med offentliga hyresgäster, såsom rättsväsende, högre utbildning och sjukvård. Intea finansieras, enligt hemsidan, av svenskt institutionellt kapital. Bolaget är på väg att börsintroduceras. Salbergaanstalten utanför Sala med plats för ca 250 interner ägs sedan 2009 av Erik Selins bolag Skandrenting. Skandrenting förvärvade anstalten genom att köpa aktierna i Salberga Fastighetsförvaltning AB av Sala kommun för 68 miljoner kronor. Andra privata fastighetsbolag som äger anstalter och häkten runtom i Sverige är Vacse som bl.a. ägs av ett antal svenska storföretags pensionsstiftelser, Stenvalvet med Svenska kyrkans pensionskassa som huvudägare och börsnoterade Castellum.

Även polishus och domstolsbyggnader ägs av privata bolag.

Samhällsbyggnadsbolaget (SBB) ägde t.ex. tidigare polishus på en rad orter.⁵ Ännu allvarligare är det när samhällsviktiga fastigheter ägs av bolag med kopplingar till grov kriminalitet. Södertälje tingsrätts lokaler ägs av en bolagskoncern som är direkt kopplad till en nyckelperson inom Södertäljenätverket. Koncernens ägare har även tidigare haft tillgång till tingsrättens lokaler och har tjänat ca 45 miljoner kronor i hyra under de

⁵ ”Polisen larmar: Skydda polishus från fel ägare”. SVD näringsliv 2023-06-05.

senaste sju åren. Trots försök att lösa problemet hade Domstolsverket i januari 2024 inte lyckats separera bolagskoncernen från tingsrätten.⁶ Enligt Vänsterpartiet är det tecken på ett fullkomligt haveri när ett bolag med kopplingar till grov kriminalitet har möjlighet att tjäna pengar på skattefinansierad verksamhet, en verksamhet som dessutom syftar till att bekämpa kriminalitet.

Vänsterpartiet anser dessutom att det är ett generellt problem att samhällsnyttiga fastigheter på detta sätt säljs ut till eller byggs och förvaltas av privata fastighetsbolag. Det är inte rimligt att privata ägare kan göra stora vinster på fastigheter som används för skattefinansierade verksamheter som t.ex. polishus, domstolar eller anstalter. Det är även olämpligt utifrån fler aspekter när samhällsviktiga fastigheter står utanför vår demokratiska kontroll och därmed riskerar att kunna säljas vidare till oseriösa, kriminella eller säkerhetspolitiskt olämpliga ägare. I ljuset av vad som händer i omvärlden och det rådande säkerhetsläget i Sverige framstår det både som naivt och oförsvarligt.

När andra partier vill minska det gemensamma ägandet, vill vi öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv. Vi har därför återkommande föreslagit att ett grundlagsskydd ska införas för gemensam egendom på statlig, regional och kommunal nivå. Vi har även föreslagit att riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med kvalificerad majoritet (mot. 2024/25:V624).

Vi anser att riksdagen har rätt att få insyn i hur stor andel av rättsväsendets fastigheter som ägs av privata fastighetsbolag. Vi menar även att det privata ägandet av dylika fastigheter behöver begränsas och på sikt bli statligt igen. I vart fall bör möjligheterna att göra privata vinster på rättsväsendets skattefinansierade verksamhet bli mindre. Den organiserade brottsligheten måste ovillkorligen städas bort från branschen.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att kartlägga hur stor andel av rättsväsendets fastigheter som ägs av privata bolag och hur många av dessa som har kopplingar till grov kriminalitet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

⁶ ”Domstol i händerna på utpekade nätverkskriminella – miljoner i hyresintäkter”. DN 2024-01-29.

Regeringen bör ta initiativ till att återförstatliga alla fastigheter som polishus, häkten, domstolar och anstalter i syfte att bl.a. stoppa kriminella från att göra vinster på sådan verksamhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Nationella riktlinjer för avhopparverksamhet för kriminella

Av tidigare studier framgår att det finns flera brister i samhällets förmåga att stödja den person som vill lämna en kriminell eller extremistisk miljö. Vänsterpartiet anser att fler insatser behövs för att motivera människor att hoppa av, att myndigheternas kunskap om målgruppen behöver förbättras och möjligheterna att få stöd behöver bli mer likvärdiga över landet. På såväl nationell som regional och lokal nivå behöver insatserna från samhället samordnas bättre mellan berörda aktörer och bli mer strukturerade och långsiktiga. Det är värdefullt om en kriminellt aktiv kan lockas att bryta sitt destruktiva beteende, både för egen del och andra personer liksom för samhället.

Turerna kring den förra regeringens arbete med avhopparverksamheten har dessvärre varit mycket oklara och redovisningen till riksdagen ofullständig. Redan i december 2019 gav den förra regeringen ett uppdrag till Kriminalvården, Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen att gemensamt ta fram ett nationellt avhopparprogram.⁷ Syftet var bl.a. att förstärka samhällets stöd till individer som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar. Myndigheterna föreslog i sin slutredovisning en samordningsstruktur för avhopparverksamhet där Brottsförebyggande rådet (Brå) skulle få en samordnande roll på nationell nivå och länsstyrelserna, genom de brottsförebyggande samordnarna, på regional nivå samt kommunerna på lokal nivå. Kommunerna föreslogs därtill få ansvar för det operativa arbetet tillsammans med Polismyndigheten och Kriminalvården. Förslaget angav dock inte vilka insatser som avhoppare ska erbjudas. Utredningen Kommuner mot brott (SOU 2021:49) gjorde därför bedömningen att det kan finnas anledning att överväga införandet av ett särskilt, nationellt avhopparprogram för att säkerställa att individer som vill upphöra med kriminalitet ges möjlighet att göra det på ett snabbt och effektivt sätt. Såvitt vi förstår motsvarade inte myndigheternas förslag om

⁷ Dnr Ju2019/02027/KRIM, Ju2010/02161/KRIM, Ju2016/03810/KRIM, Ju2018/03621/KRIM (delvis), Ju2018/03622/KRIM (delvis).

en samordningsstruktur för avhopparverksamhet ett nytt avhopparprogram. Vi hade uppfattat att regeringens uppdrag till myndigheterna var att ta fram ett sådant program.

Den förra regeringen beslutade även i september 2021 om ett nytt uppdrag till Polismyndigheten, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen om att vidta åtgärder för att förstärka och utveckla stödet till avhoppare i landet (Ju2021/03331). Samtidigt tillsattes en utredare i syfte att stödja och koordinera myndigheternas arbete under ett år (Ju2021/03348). Utredaren anser i sin delredovisning att ett nationellt exitprogram kan skapas som innebär att avhoppare i landet ska få mer enhetliga och likvärdiga bedömningar och insatser, med utgångspunkt i den nuvarande rollfördelningen mellan stat och kommun. Den förra regeringen beslutade därefter, efter utredarens förslag, om ett ändringsuppdrag i juni 2022 som ger Polismyndigheten det nationellt samordnande ansvaret för det pågående myndighetsgemensamma arbetet med avhopparverksamhet fr.o.m. den 1 oktober 2022. Samtidigt fick Polismyndigheten, Kriminalvården och SiS i uppdrag att utveckla arbetet med att identifiera potentiella avhoppare.

I slutredovisningen av uppdraget från 2021 föreslås att den nationella samordningen hos de fyra myndigheterna kvarstår med fortsatt samordningsansvar hos Polismyndigheten. Brå föreslås anslutas till den nationella samordningsstrukturen i syfte att möjliggöra att arbetet med avhoppare kan utvärderas och utvecklas. Eftersom arbetet med avhopparstöd fortfarande är under utveckling behöver även myndigheterna fokusera på att implementera åtgärder i den ordinarie verksamheten, bl.a. de metodstöd och styrdokument som har tagits fram. Framöver kan det dock, enligt slutredovisningen, vara befogat att utreda och eventuellt flytta samordningsansvaret.

Kunskapsutvecklingen inom området och stödbehoven bedöms vara som mest intensiva under kommande två till tre år, därefter skulle en överflyttning av ansvaret kunna övervägas. Skälen är att arbetet fortfarande behöver utvecklas när det kommer till att empiriskt pröva och kvalitetssäkra hela processen. Det innebär att myndigheterna också behöver vidareutveckla sitt interna arbete parallellt med kommunerna, liksom att utgöra ett nära stöd till dem. Frågan om samordningsstruktur för arbetet med avhoppare på regional nivå bedöms kunna åläggas länsstyrelserna utifrån deras tidigare beskrivna uppdrag om samordning av brottsförebyggande arbete. Länsstyrelserna bör även ges i uppdrag att i sina etablerade nätverk återkommande sprida den kunskap om avhopparstöd som successivt växer fram inom området, men som den nationella nivån bör ha ansvar för att samla in och systematisera. Med hjälp av länsstyrelsernas nätverk

skulle det kunna skapas regionala center eller ”hubbar” för avhopparstödsarbete. Genom regionala center skulle kommuner med en utvecklad stödverksamhet kunna åta sig att stödja kommuner där avhopparstöd sällan aktualiseras eller kommuner som huvudsakligen blir mottagare av placerade avhoppare. Liknande initiativ skulle dock, enligt slutredovisningen, behöva kompletteras med adekvat finansiering.⁸

Vänsterpartiet har i ett flertal år skrivit motioner om att inrätta ett nationellt avhopparprogram. Vi har dock inte alltid lagt formella yrkanden om detta eftersom ett arbete trots allt pågått och pågår inom Regeringskansliet. Arbetet riskerar dock att tappa fart och resultatet att inte bli tillräckligt konkret. Vi ser t.ex. ett behov av att snarast få till stånd nationella riktlinjer för de avhopparverksamheter som redan bedrivs av bl.a. ideella organisationer och kommuner på olika håll i landet. Vi vill se tydliga riktlinjer för vad som måste ingå i en avhopparverksamhet för att den ska godkännas. Deltagande i en avhopparverksamhet behöver vara tillräckligt långvarig och omfattande för att få avsedd effekt. Detta innebär att deltagare är i behov av omfattande personella och individanpassade stödresurser, dygnet runt, särskilt inledningsvis. Vi misstänker att en av anledningarna till att arbetet med frågan går tämligen långsamt är att ett nationellt avhopparprogram är förenat med stora kostnader. Detta ska dock sättas i relation till att en person som i 15 års tid är gängkriminell kostar samhället ca 23 miljoner kronor.⁹ Regeringens, såvitt vi känner till, utgångspunkt att det nationella avhopparprogrammet ska rymmas inom myndigheternas befintliga förvaltningsanslag är alltså en fråga som vi får anledning att återkomma till.

En ytterligare aspekt som kommer att få betydelse för avhopparprogrammet är det generella behovet av ett modernt vittnesskydd. Ett väl fungerande vittnesskyddsprogram är avgörande för att få människor att vittna i syfte att beivra grov brottslighet. Läs mer om vårt förslag i motion 2024/25:V622.

Regeringen bör ta initiativ till att ta fram nationella riktlinjer för avhopparverksamhet för kriminella. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Avhopparverksamhet för våldsbejakande extremister

Center mot våldsbejakande extremism (CVE) är placerat inom Brå och utvecklar det kunskapsbaserade och sektorövergripande arbetet med att förebygga våldsbejakande

⁸ Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse, Socialstyrelsen. Uppdrag att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare i landet. Slutredovisning januari 2024.

⁹ ”Nationalekonomen: En gängkriminell kostar samhället 23 miljoner.” SVT nyheter 2022-04-07.

extremism på nationell, regional och lokal nivå. CVE ger bl.a. behovsanpassat stöd till lokala aktörer och är ett kunskapsnav som bidrar till att skapa en högre grad av effektivitet och samordning i de förebyggande insatserna. CVE arbetar från i huvudsak kriminalpolitiska utgångspunkter, och stärker och utvecklar det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Verksamheten syftar ytterst till att förebygga ideologiskt motiverad brottslighet och terrorism. CVE arbetar med konkret praktiskt stöd till skolor och kommuner m.fl. aktörer, förebyggande och i samverkan.

Vänsterpartiet föreslår en satsning på CVE ska gå till stärkt operativ verksamhet, dvs. coachning av t.ex. skolpersonal, socialtjänst m.fl. som möter radikaliserade ungdomar. Vidare behövs en särskild avhopparverksamhet som är riktad till målgruppen. I dag brister detta arbete enligt CVE. De vanliga avhopparprogrammen kan inte hantera personer som inte är kriminella utan ”bara” har en koppling till våldsbejakande extremistmiljöer.¹⁰ Vi föreslår en ökning av anslaget med 30 miljoner kronor för 2025 för en sådan verksamhet (mot. 2024/25:V626, utgiftsområde 4).

Regeringen bör ge centrum mot våldsbejakande extremism i uppdrag att ta fram ett program för avhopparverksamhet för personer som vill lämna våldsbejakande extremistmiljöer utan att ha koppling till kriminalitet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Guðrun Nordborg (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Jessica Wetterling (V)

Tony Haddou (V)

Andreas Lennkvist Manriquez (V)

¹⁰ Denna uppgift framkom vid ett möte med CVE i riksdagen i februari 2024.